

Já jsem moc ráda, že dnes ve studiu můžu přivítat svého hosta dramatika a spisovatele Václava Havla. Řekla jsem dramatika a spisovatele, ale v této chvíli, jak všichni víme, už to je nejenom dramatik a spisovatel, ale také kandidát na funkci prezidenta. Já bych to naše povídání začala citátem z vaší knihy esejů a článků *Do různých stran*: »Nejsem, nikdy jsem nebyl a ani nemám ctížádost stát se politikem, profesionálním revolucionářem nebo profesionálním disidentem. Jsem spisovatel, píšu to, co chci, a ne to, co by na mně chtěli jiní, a angažuji-li se jinak než svou literární tvorbou, dělám to prostě proto, že to cítím jako svou přirozenou lidskou a občanskou povinnost a jako povinnost vyplývající koneckonců i z mého postavení spisovatele. Nejsem na straně žádného establishmentu, jsem prostě na straně pravdy proti lži, na straně smyslu proti nesmyslu, na straně spravedlnosti proti nespravedlnosti.« Já jsem ten citát vybrala záměrně, protože na začátku se tam říká, že netoužíte po tom stát se politikem. Proč jste se rozhodl přijmout kandidaturu prezidenta republiky?

Já jsem už nejednou řekl, a nezbývá mi než to opakovat, že zájmy obecné nadřazuji nad zájmy vlastní a osobní. Já jsem například odseděl pár let ve vězení taky proto, že jsem nadřazoval zájmy obecné nad své vlastní, jinak bych tam nemusel být. Mohl bych být v Americe místo toho vězení a podobně. A když se situace vyvinula tak, že Občanské fórum se rozhodlo navrhnout mě na úřad prezidenta republiky jako kandidáta, a když mě OF přesvědčilo, že to je v zájmu obecném a vyšším, nezbývalo mi, než to přijmout se všemi důsledky, které to má. Je to samozřejmě podmíněno. Je to podmíněno tím, že budu prezidentem pracovním, prozatímním. Nevím, jak to bude, ale budu-li zvolen, tak do chvíle, kdy svobodně zvolené Federální shromáždění si normální ústavní cestou zvolí prezidenta na údobí pět let. Prezidenta, který by měl být jaksi hoden prapůvodní tradice tohoto úřadu, kterou nám symbolizuje jméno T. G. Masaryka, a pevně doufám, že mé občanské angažmá touto jakousi službou – říkají, že to je služba – mé vlasti skončí a budu se moci konečně vrátit k psaní a k působení v divadle. Nebudu-li zvolen prezidentem, budu dělat vše další, co bude tato země potřebovat ode mě.

Když jste v roce 1977 zakládali Chartu 77, tak jste vlastně proti nepropustnému voru moci postavili pouze vlastní svědomí. Vaším programem bylo, aby byla u nás, v naší vlasti, dodržována lidská práva, a to, co tehdy vypadalo jako nesplnitelný sen, je vlastně dneska skutečností. Za ty tři neděle od 17. listopadu byla změněna vláda, byla vytvořena Vláda národního porozumění, byla změněna ústava, abdikoval prezident republiky Gustáv Husák a vlastně to, co kdysi bylo vaším programem, tak je dnes už málo, a to, co se stalo, je teprve

začátek. O co tedy jako prezident republiky – pokud byste byl zvolen – o co byste usiloval, aby se v této zemi změnilo?

Já bych, kdybych tedy byl zvolen prezidentem, bych měl několik důležitých asi úkolů před sebou. Nejdůležitější je, abych vše, co dělám, dělal opět v souladu se svým svědomím. Abych zachoval čistotu a krásu a pokojnost a láskyplnost této zvláštní revoluci, jak to někteří nazývají, abych ji chránil a nějak se pokoušel – pokud na to budou mé síly stačit – nějak jí zachoval tento charakter až k těm svobodným volbám, abych zachoval jakousi pokojnou cestu, důstojnou cestu k těm svobodným volbám, což nebude vůbec jednoduché. Dále bych rád především a hlavně nezapomínal na nic, co se stalo, nezapomínal na ty, kteří trpěli a kteří dodnes trpí. Vždycky jsem se o to snažil a samozřejmě bych se o to snažil dál. Dále bych se snažil uchránit ohromný kredit, který naše země získala za poslední tři neděle ve světě a který se proměňuje prostě v jakési různé nedozírné možnosti ekonomické, které se před námi otevírají; rád bych se pokoušel tento kredit zachovat tím, aby se neděly věci, které by začaly tento kredit ohrožovat. A to je snad dost.

Máte pocit, že ty záruky demokracie a svobody naší země budou spočívat především ve svobodných volbách, nebo existují podle vás ještě nějaké jiné? Demokracie je cosi, co musí být zaručováno nesmírně velkým komplexem věcí: ústavou, zákonodárstvím, lidmi, kteří tu ústavu a to zákonodárství proměňují ve skutečnost. Demokracie musí být zaručována i jakousi důstojnou tvorbou plurality. Tady zmizela za čtyřicet let politická kultura a teď se rychle rodí závratnou rychlostí, ale ještě je to nemluvně, ta politická kultura. Teď se začnou formovat politické strany, různé politické síly budou vstupovat do volebního boje. Hrozí nebezpečí různých osočování jedněch druhými; bude velice těžké, aby to mělo právě tento charakter, o kterém jsem mluvil před chvílkou, protože pokud jde o ty záruky, tak samozřejmě musí být záruky mezinárodní, musí být záruky v tom, že uvnitř tohoto státu ty hroující se nebo ty paralyzované totalitní struktury se nezmobilizují k nějakým podvratným takovým intrikám nebo špinavým krokům nebo k čemukoli, co by ten proces ohrožovalo. To všechno je provázáno. To všechno spolu souvisí, souvisí to s personálním obsazením těch nejrůznějších státních funkcí. My víme dobře, že v padesátých letech se děly ty hrůzy, které se děly, a přitom žádná vedoucí role komunistické strany nebyla tehdy v ústavě. My víme, že když je něco na papíře, nemusí to ještě platit ve skutečnosti a aby to platilo ve skutečnosti, tak musí být prostě vybudován celý komplex vzájemně prokomponovaných záruk. Já se přiznám, že když o těchhle věcech přemýšlím, tak si říkám, že vlastně sice byly rozrušeny struktury

totalitní moci, ale v podstatě ta totalita je v nás všech, protože za těch 40 let – to, jakým způsobem nás vychovávali, prostředí, ve kterém jsme žili a tak dále – to nás nějakým způsobem formovalo; že vlastně si na demokracii jako takovou teprve zvykáme a začínáme chápat, co tento pojem znamená.

Máte úplnou pravdu a mě tohle vždycky velmi zajímalo a psal jsem už v polovině sedmdesátých let různé eseje, kde jsem se pokoušel právě o tomto přemýšlet. My jsme každé, bez výjimky, byli tak trochu obětí toho systému, ale také trochu – že ten systém a v tom byla jeho specifická povaha, kterou se liší od normálních takových diktatur – to bylo v tom, že zvláštním způsobem se anonymizovala odpovědnost, že se jako by rozptýlila na všechny lidi a všichni ti bezmocní vlastně najednou byli bezděky vtaženi do té hry, aniž to třeba tušili. To je čtyřicetileté dílo, které je strašné, ale zároveň se potvrzuje i to, o čem jsem též nejednou přemýšlel nebo mluvil či psal, že čtyřicet let je málo, aby se prostě úplně zničily tradice, které se vytvářely po staletí. A závratná rychlost, s jakou se lidé nejen učí svobodě a učí odpovědnosti, kterou můžeme v posledních týdnech pozorovat, to potvrzuje.

Možná, že jsme v této chvíli příliš soustředěni na vlastní československé politické a společenské problémy. Myslím si, že vlastně každá teorie, ať filozofická, společenská nebo politická, by měla mít ve středu svého zájmu člověka jako takového a že bychom měli uvažovat nejenom v dimenzích Československa, ale uvažovat i v dimenzích člověka na konci 20. století. Člověka, který vytvořil určitou civilizaci, která ho ale na druhé straně svým způsobem drtí, ničí, mění i v těchhle dimenzích, že bychom měli uvažovat v té naší krásné sametové revoluci, jak říkají západní novináři.

Já pevně věřím – a včera jsem to řekl v odpovědi dalajlámovi na jeho krásný dopis, který mi poslal – já pevně věřím, že charakter této revoluce vydrží i na to přechodné období k těm volbám a dále, ale že navíc bude vkladem pro celé lidstvo, že bude posilou v takovém prazvláštním zápase, který sa dnes vede na celém světě, totiž v zápase člověka se strukturami civilizačními, které sám vytvořil. Že člověk se vzpamatovává, začíná chápat, že vytvořil něco, co ho ničí, a začíná tomu čelit. Je to strašně složitý a dramatický zápas, který probíhá na celém světě. Ten totalitní systém nechápu jako jakýsi vřídek na jinak vzkvétající zeměkouli, ale chápu ho jako součást, jako jakousi extrémní součást toho podivného, co novověk vytvořil: totiž právě ty neosobní anonymizované megamechanismy anebo megastruktury, jak

tomu odborníci říkají, které vlastně drtí člověka jako osobnost a tím i ohrožují lidský rod na této zemi. Já pevně věřím, že je naděje – zda se to stane, to nevím, nejsem jasnovidce –, ale já pevně věřím, že je naděje, že když to půjde tímto směrem v Československu, že to bude významný příspěvek jak pro mír v Evropě, tak pro celý svět.

Hovořili jsme o tom, že nesmíme v této chvíli zapomínat na to, že jsme nejenom občané Československa, ale že vlastně žijeme na této Zemi. Nicméně navzdory tomu bych tu další otázku obrátila. My bysme v této chvíli neměli ani zapomínat na to, že máme nějakou historii, že máme významné osobnosti, které něco v minulosti vytvořily. Na co bychom podle vás měli navazovat, kde bychom měli navázat tu zpřetrhanou kontinuitu?

Já myslím, že to, čemu se říká národní povaha, není nic, co by nějak bylo jednou provždy geneticky dané, že je to výsledek historických procesů, kdy se formují sociální modely chování a podobně. A já mám dojem, že moderní český národ byl, začal být formovaný v podstatě v době tereziánské, za Rakouska- Uherska, a v té době se vytvořila jedna významná tradice, kterou bych snad označil jmény Komenský, Havlíček, Masaryk, Patočka. To jen pro takové rychlé porozumění několik jmen. A všechny tyto osoby spojuje jediné, totiž právě, že byli strážci tolerance, důstojnosti, míru, porozumění, lásky. Možná, že jejich takovým prvním předchůdcem byl Jiří z Poděbrad se svým projektem mírové Evropy.

Já bych teď na okamžik přerušila náš rozhovor a dala bych slovo posluchačům, protože k nám do studia přichází plno otázek. Takže jeden z těch prvních, který se velmi často opakuje. Posluchač se ptá, jaké máte pocity anebo jaké jste měl pocity ve chvíli, kdy vám oznámili, že budete kandidovat na funkci prezidenta?

Já jsem o tom strašně dlouho mluvil s lidmi, na které dám. Strašně dlouho jsem o tom – no dlouho, v této rychlé revoluci nebylo na nic mnoho času – ale snažil jsem se co nejvíc o tom přemýšlet sám. Přemýšlet s lidmi, na které jsem dal v nejtěžších dobách svého života, kteří se mi osvědčili jako dobří rádci. Mluvil jsem o tom se svou ženou a to rozhodnutí, že to přijmu za těch podmínek, o kterých jsem mluvil, jsem vlastně udělal asi dvacet minut předtím, než to bylo veřejně vyhlášené. Snad bych měl říct ještě jednu věc, o které jsem asi nemluvil. Ta moje kandidatura je podmínovaná ještě jednou důležitou věcí. Že bych tu funkci dočasného, jakéhosi pracovního prezidenta vykonával v těsné součinnosti a v takové jako přátelské součinnosti s Alexandrem Dubčekem, s kterým jsem v neustálém styku, a s Hnutím proti

násilí na Slovensku, což jsou všechno moji dobří přátelé, a to hnutí je jakousi paralelou Občanského fóra v českých krajinách a nikdy bych za svojí osobu nedopustil, aby někdo vrazil klín mezi Dubčeka a mě anebo mezi Slováky a mě. To by byla katastrofa pro tuto krajinu a pro mě osobně. Byly pokusy takový klín mezi nás vrazit, ale já pevně věřím, že tyto pokusy zkrachovaly.

Další otázka: Josef Kolín ze Spořilova se vás ptá, zda máte obavu, že funkce prezidenta vzhledem k tomu, že jde vlastně též o diplomatickou funkci, bude spojená se spoustou nepravd a lží; právě proto, že vy jste celý svůj život bojoval za pravdu?

Já budu mluvit, když budu na Hradě, jen pravdu a do úlohy lháře mě nemůže dostat nic. Nedostalo mě do ní ani vězení a nemůže mě do ní dostat ani prezidentský úřad.

Další otázka: Když jste už v rozhlasu, dovolím si vám položit otázku na tělo. Kdysi jste napsal rozhlasovou hru, jejíž premiéru, jak jste se vyjádřil ve svém Dálkovém výsledku, jste ani neslyšel. Škoda. Doufám, že všechny svoje další premiéry uslyšíte. Chtěla bych se vás jenom zeptat, zda všechny svoje další texty napíšete na stroji, který vám před časem zabavilo ministerstvo vnitra a který, jak doufám, vám už dávno vrátili.

Ministerstvo vnitra mi ze všech zabavených věcí vrátilo jedinou, totiž počítač, který mi sebralo někdy před rokem, a jinak mi nevrátilo nic. Jsou to stohy a plné skříně knih, rukopisů, psacích strojů a různých věcí. Ale mám dojem, že budu mít na čem psát, i když mi to nevrátí.

Jakou společensko-ekonomickou formaci považujete za nejvhodnější pro další vývoj demokratického Československa?

To je zřejmě otázka, která míří k tomu, zda jsem pro kapitalismus, anebo socialismus. Rozumím tomu tak dobře?

Ano.

Já nejsem pro kapitalismus v tom smyslu, jak existoval v Československu v předcházejících dobách, protože není návratu v historii. Já nejsem pro socialismus, jaký existoval v Československu za posledních čtyřicet roků, protože to slovo je pro mě spojené s totalitním

systemem, s totalitním způsobem vlády. Já jsem pro systém, který – je jedno jak se bude nazývat – ale který – a na těch slovech tolik nezáleží a když jsou příliš zneužité a zprofanované, tak je raději nepoužívám a vyhýbám se jim – já jsem pro systém, který bude založený na politické pluralitě, to jest demokracii, která je bezpodmínečnou podmínkou i pro pluralitu hospodářskou. Domnívám se, že musí být pluralita hospodářských subjektů, tržní mechanismus. Že to je zárukou jakékoliv další prosperity této země a domnívám se, že to musí být stát s velmi vyšším stupněm sociálních jistot, než jaké poskytoval ten systém dosavadní, ten totalitní. My se pravděpodobně máme velmi co učit od Švédska a podobných zemí, kde jsou tyto systémy těch sociálních jistot a záruk a sociální spravedlnosti desetiletí propracovávány a rozvíjeny. Pokud jde o formy vlastnictví, domnívám se, že ta není tím rozhodujícím a že by mělo [...] skrze akciové, družstevní, samosprávné, kolektivní až po sféru soukromou. Já osobně – a teď mluvím skutečně jen za sebe a ne za Občanské fórum – já osobně se domnívám, že sféra drobných živností a podobně drobného podnikání nejlépe rozkvétá, když je v rukách soukromých.

Pro jakou volbu prezidenta vy sám jste? Pro volbu, která by byla učiněna Federálním shromážděním, anebo všelidovým referendem?

Já jsem pro volbu Federálním shromážděním ne proto, že bych byl odpůrcem referenda anebo že bych se za sebe anebo za Občanské fórum bál nějakého referenda, ale proto, že referendum je instituce, která nemá v této zemi tradici, a kterou po čtyřiceti letech totality za šest týdnů připravit je nesmírně náročné; vyčerpá všecky a přitom je to šest důležitých týdnů, kdy se musí dělat nové zákonodárství i ústava, vyměňovat ty struktury, formovat politické síly, a šest týdnů by se ztratilo jakousi podivnou prezidentskou kampaní. A prezident, který by z té kampaně vzešel, by byl prezidentem na pět roků, a já se strašně bojím o kredit této země v zahraničí. Kdybysme náhodou díky tomuto referendu zvolili prezidenta, který by za půl roku anebo za rok musel ten úřad zase opustit, že. Toho se velmi bojím a proto jsem spolu s Občanským fórem velmi podporoval myšlenku, že v tuto chvíli nemá být referendum. Jinak jsem přítelem referenda. V našem návrhu ústavy je instituce referenda zakotvená, ale dnes je situace taková, že čtyřicet let – o tom jsme ostatně mluvili – čtyřicet let lidi svobodu neměli, že čtyřicet let jsou ovlivňováni televizí; to referendum by mohlo dopadnout celkem nahodile podle toho, kdo nejčastěji bude mluvit v televizi anebo podobně. A zdá se mi, že když ta společnost velmi rychle zraje do své svobody, přece jen jako celek nezraje tak rychle, aby si mohla dovolit teď v takové důležité věci referendum. Kdyby se referendum týkalo toho

dočasného prezidenta, který bude do svobodných voleb, tak se nic neděje, ale to by měl být prezident na pět roků a toho se strašně bojíme.

Já vám za posluchače položím poslední otázku, protože čas naší besedy už vypršel: Vzhledem k tomu, že každé vaše slovo, každý výrok je sledovaný jako pod mikroskopem, není vám to tak trochu nepříjemné? Mohl jste si předtím psát, co jste chtěl, říkat, co jste chtěl, ale všechno je najednou jinak, všechno se obrátilo.

Je to samozřejmě velmi nepříjemné, velmi náročné, ale to je osud, že. Ale jakkoliv je to náročné a nepříjemné, tak se přiznávám, že jsem zažil horší věci v životě.

Děkuji velmi, že jste přišel na besedu do našeho studia, Studia 5. Na shledanou.